

Tartu Linnamuuseumi tulme 2013–2014

Kaie Jeesser

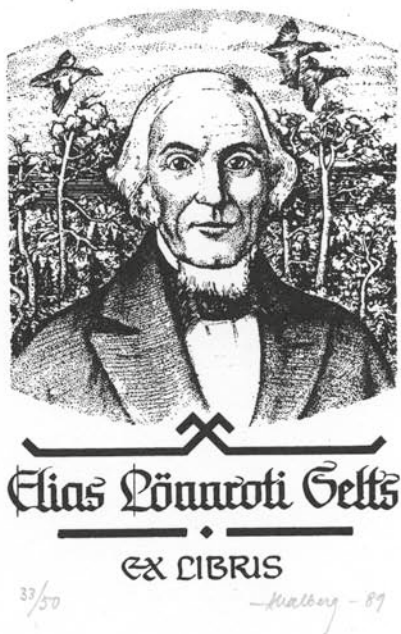
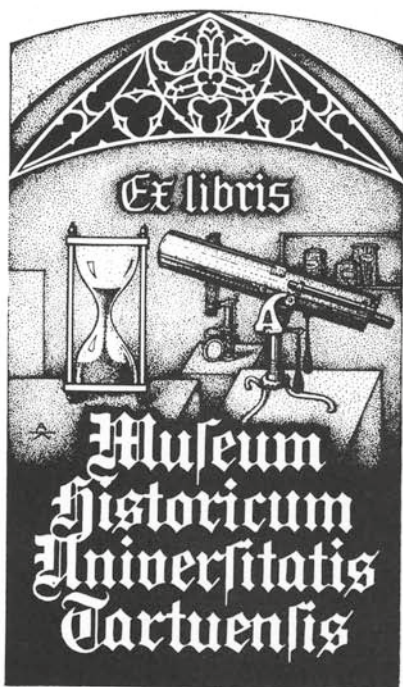
Tartu Linnamuuseumi kogumistöö aluseks on kogumispoliitika. Iga-aastase kogutava materjali sisu määravad suuresti ära teadurite uuritavad teemad ja kureeritavad näitused. 2013. ja 2014. aastat iseloomustab aga kogude täienemine eelkõige annetajate toel.

Laekunud materjal on teemalt ja vormilt mitmekesine. Kui jätta kõrvale arheoloogiakogu¹, on vanimad kõnealusel perioodil muuseumisse jõudnud objektid Tartust leitud 19. sajandi teise poole tapeetide fragmendid. Kogusse liandus mitmeid fotosid ja dokumente 1920.–1930. aastatest ning hulgaliselt uut materjali lähiajalooost, eelkõige fotosid ja esemeid.

Oluline on saada muuseumile üle antava materjali kohta selle annetajalt lisateavet. Taustateave on eriti tähtis järgnevatele põlvedele, sest see, mida peetakse praegu iseenesestmõistetavaks teadmiseks, ei pruugi seda olla juba kümne aasta pärast. Museaalidega seotud andmete dokumenteerimine on töömahukas ja nõuab spetsiaalset väljaõpet. Ühtlasi on see põhjus, miks muuseum valib hoolikalt, mida kogudesse vastu võtta, sest esemete kogu ilma teabeta on ajalooallikana kasutu.

Kogu	Tulme 2013	Tulme 2014	Lõppseis 31.12.2014
Ajalooline kogu (riideesemed, mööbel, tarbeesemed, märgid, lipud, suveniirid jms)	217	444	13 807
Arheoloogiakogu (savinõukillud, ahjukahlid, kahlikatked, ehitusdetailide katked, metall-, luu-, tekstiil- ja nahkesemed, nende katked ning töötlemisjäädgid)	6871	566	55 679
Arhiivimaterjalide kogu (dokumendid, ajalehed, ajakirjad, plakatid, kaardid, infolehed, käsikirjad, kroonikad, arhiiviraamatud)	88	173	30 050
Auviste kogu (videokassetid, DVDd)	4	13	77
Fotokogu (mustvalged ja värvifotod, negatiivid, digifotod, fotopostkaardid, diaposiitivid)	2450	2287	49 482
Kunstikogu (graafika, maal, skulptuur, tarbekunst)	0	66	1567
Numismaatikakogu (mündid, paberraha)	0	0	6836
KOKKU	9630	3549	157 498

¹ Vt Elis Tiidu ja Arvi Haagi koostatud arheoloogiakogu tulme ülevaadet käesolevas aastaraamatus.

JOONIS 1. Arno Kalbergi kogusse kuuluvad eksliibrised.

Nagu tabelist näha, on enim kasvanud arheoloogiakogu, sest 2013. aastal sai muuseum tänu lisarahadele võtta arheoloogilisi leide vastu tabelülekanete alusel, mis võimaldas juba olemasolevad elektroonilised leiunimekirjad kiirelt üle kanda MuISI ning vormistada seal neile vastuvõtuaktid. Kõige väiksem oli täiendus auviste kogusse, sest selle materjali läbitöötamiseks ja säilitamiseks pole muuseumil vahendeid. Võrreldes lähiaastatega on 2014. aasta eripära kunstikogu täienemine 66 museaali võrra. Kunstikogu nii suur kasv ei tähenda, et linnamuuseumil oleks tekkinud eriline huvi kunsti kogumise vastu, vaid selle tingis Arno Kalbergi (s 1927) eksliibriste kogu vastuvõtt (43 eksliibrist, TM 3479: 1–43 K, joonis 1).

2013.–2014. aastal jätkus laulupeoteemalise materjali, nii fotode kui esemete lisandumine. Jätkati Ants Nilsoni negatiivide vastuvõtu vormistamist, mille käigus kasvas fotokogu 1340 museaali võrra. Vastu võetud negatiividele on lisatud kujutis ja kirjeldus, mis sisaldab pildil kujutatud sündmuse nime ning andmeid selle toimumise aja, koha ja isikute kohta. See hõlbustab negatiivide leidmist muuseumide veebivärvast.

Tartumaa muuseumi likvideerimise tõttu 2013. aastal täienes Tartu Linnamuuseumi kogu 364 museaali võrra. Tartumaa muuseumi filiaali, Leopold Hanseni majamuuseumi esemed kui osa Eesti varajasest teatrielust otsustati üle anda linnamuuseumile.

seumile, sest muuseum on juba varem kogunud selle perioodi teatrieluga seotud materjale. Linnamuuseumile üle antud mööbli-, riide- ja tarbeesemetest moodustati Leopold Hanseni majamuuseumi (LHM) kollektsoon (TM 3477: 1–364), et säilitada kogu terviklikkus.

Kui jätta arvestamata arheoloogiakogu suurt juurdekasvu 2013. aastal, siis on nii 2013. kui 2014. aasta juurdekasv üsna samasugune kui varasematel aastatel. Rõõm on tõdeda, et muuseumikogu täienemine on saavutanud stabiilsuse, mis näitab läbimõeldud ja süsteemset tööd kogude täiendamiseks.

Huvitavamaid leide 2013.–2014. aasta tulmest

Ajalooliste esemete kogu

Tartu Linnamuuseumi hoonel (Narva mnt 23) on olnud pikk ja värvikas ajalugu. 1790. aastal Pistohlkorside aadlielamuna valminud maja on aastatel 1891–1895 pakkunud kooliruumi Treffneri koolile. 1870. aastast kuni Teise maailmasõjani asus selles hoones mitmeid ärisid. Aastatel 1880–1896 andis Karl August Hermann siin välja ajalehte Postimees, 20. sajandi esimesel veerandil pidas tema vend Micha Hermann hoone esimesel korrusel trükikoda ja raamatupoodi. Pärast sõda kuni 1959. aastani asus majas Eesti Põllumajanduse Akadeemia ühiselamu. 1960. aastatest 1994. aastani tegutsesid siin Tartu rajooni kultuurimaja ja raamatukogu, see oli populaarne tantsuõhtute ja seltsielu edendamise koht Tartu linna ja selle ümbruse elanikele.

2013. aastal jõudsid muuseumisse Eesti Kunstifondi Tartu kombinaadis Ars valmistatud lühtrid (TM 3430: 1–3 Aj), mis olid tellitud Tartu rajooni kultuurimajja. Kollasest vasest uusklassitsistlikus stiilis lühtrid moodustavad komplekti. Kaks suuremat, läbimõõt 115 cm, olid mõeldud suurde saali ning üks väiksem, läbimõõt 65 cm, kõrvalsaali. Lühtrid on valgest klaasist elektriliste «küünaldega», suurematel lühtritil on neid 12 ja väiksemal kuus. Lühtrid telliti hoonel kapitaalremondi ajal aastatel 1983–1994. Ehitustööd venisid ja seoses omandireformiga lõpetas kultuurimaja tegevuse 1994. aastal. Seetõttu pole lühtreid kunagi kasutatud. Need jõudsid muuseumisse Tartu rajooni kultuurimaja viimase direktori vahendusel, ta jagas ka oma mälestusi sellest perioodist.

Nõukogude Eestis pidid enne sõda tegutsenud üliõpilasorganisatsioonid lõpetama tegevuse, kuid enamik neist elas aktiivset elu edasi piiri taga. Sellest annab tunnistust Eesti Üliõpilaste Seltsi Põhjala lipp (TM 3436: 1 Aj), mis on ömmeldud Rootsis, pagulusse siirdunud liikmete mälestuste järgi. Kahekordsest siidist täismõõtmetes (u 2 × 1,5 m) lipu juurde kuulub varras, millele on kinnitatud hõbedane lipunael. EÜS Põhjala vilistlaskogu peakoosolekul 8. det-

JOONIS 2. Operatiivjälituse toimingute kohver ja selles leiduvad töövahendid. Foto: Maris Viibur-Vilt.

sembril 2012 otsustati Tallinna koon-
dises asuv Rootsis valmistatud Põhja-
la lipp anda üle Tartu Linnamuuseumile. EÜS Põhjala originaallipp asub samuti Tartu Linnamuuseumis. Lipu andis muuseumile üle seltsi esimees Andero Vaarik.² Peale lippude kuulub muuseumi kogusse ka teisi EÜS Põhjala esemeid, näiteks 1920. aastatest pärit särp leinakattega (TM 777: 509 Aj) ja üheksa pitsatit ajavahemikust 1909–1940 (TM 955: 52–60 Aj).

Nõukogude võimu tegevust meenutav operatiivjälituse toimingute kohver (TM 3452: 8) sisaldab jälitustegevuseks vajalikke töövahendeid: taskulamp, magnetpintsel, kummikindad, joodi sublumaator, kummikauss, haamer jms (TM 3472: 1–34 Aj, joonis 2). Kohver on 1966. aasta mudel ja kuulus ENSV sise-
ministeeriumile. Esemed jõudsid linnamuuseumisse Eesti Ajaloomuuseumi

kaudu, kuhu see kohver toodi ühes Eesti politsei- ja piirivalveametist üle antud materjalidega. Kuna operatiivjälitaja kohver seondub paremini KGB kongide muuseumi kogumistemaatikaga, otsustas ajaloomuuseum selle üle anda linnamuuseumile.

Tartu linnavalitsus andis muuseumile üle aastatel 2004–2013 kingiks saadud esemed (TM 3474: 1–20 Aj). Linn on saanud need koostööpartneritelt, partner- ja sõpruslinnadelt ning linna lasteaedadelt, ettevõtetelt ja spordiorganisatsioonidelt (joonis 3).

2014. aastal jõudsid muuseumisse 18.–19. sajandi tapeedi fragmendid (TM 3487: 1–9 Aj). Tartu vanematest hoonetest leitud tapeedifragmendid on väärtuslik lisandus muuseumi ajaloolisse kogusse. 2013. aastal leiti Tartu linnavalitsuse ja linnamuuseumi koostöös võimalus tapeedid konserveerida ja muuta vaadatavaks kõigile huvilistele. Täpsema ülevaate tapeetide leidmisest ja konserveerimisest annab käesolevas aastaraamatus Ene Sarap OÜ Mandragorast.

Ajalooline kogu täienes kahe 1930. aastatest pärit puidust õllekastiga, üks neist Tartu õllefabriku Livonia (TM 3491: 1 Aj) ja teine A. Le Coqi (TM 3491: 2 Aj)

² Lipu kohta vt lisaks «Rootsi lipu» lugu, Kolmveerand sajandit. EÜS Põhjala bülletään, nr 4. Stockholm 1959.

JONNIS 3. Tartu linnavalitsusele aastatel 2004–2013 kingitud esemeid. TM 3474: 10, 15, 16, 23 Aj. Foto: Peeter Paasmäe.

JONNIS 4. Tartus Werneri kohvikus 1920.–1930. aastatel kasutusel olnud kandik. Foto: Peeter Paasmäe.

toodangu vedamiseks. Kastid jõudsid muuseumisse antiigikaupluse OÜ Tehtart vahendusel.

Toivo Pilli vahendusel jõudis muuseumisse 1920.–1930. aastatel Werneri kohvikus kasutusel olnud kandik (TM 3501 Aj, joonis 4). Väike puidust kandik mahutab vaid kohvitassi ja koogitaldriku. Tartus Ülikooli tänaval asuv Werneri kohvik on Eesti vanimaid ning sel on tähtis koht Eesti kultuuriloos. 1882. aastal avas R. Kunstmann ülikooli peahoone ja raekoja vahetus läheduses oma

JOONIS 5. Emajõe ületamas, 1956. TMF 1470: 5.
Foto: Aleksander Maastik.

kondiitriäri. 1895. aastal jätkas samas kohas kondiitripoe pidamist Johann Werner. Kandiku üleandja Toivo Pilli sai selle Tartu Salemi koguduse liikme Helle Tõnnissoni käest, kelle ema Hilda Raudsepp töötas Werneris aastatel 1925–1930. Esemega oli kaasas paberile kirjutatud legend ja foto (TMF 1494), millel on kujutatud Werneri kohviku kollektiiv.

Fotokogu

Muuseumi fotokogu täienes Vabadussõja perioodist pärit fotodega, millel on jäädvustatud taganevate punaväelaste poolt mõrvatud isikud Tartus 1919. aastal (TMF 1449: 1–3). Üleandja Iia Vaher sai need oma isa vennalt Boriss Bežanitskilt, kes oli Rõuge velsker. Fotodega seotud lugu

kirjeldatakse Tamara Miljutina mälestusteraamatus «Inimesed minu elus» (Varrak, 2007), nüüd pidas fotodel olevate isikutega lähedalt seotud inimene oluliseks anda need Tartu Linnamuuseumile.³

Väärikas nahkkaantega fotoalbum (TM F 1456: 1) sisaldab olulist infot Tartu linnavalitsuse ja Tartuga seotud isikute kohta aastatel 1930–1940. Album kuulus selle üleandja Hilja Säärts Bergey emapoolsele vanaisale, Tartu linnavalitsuse ametnikule August Mõrulle. Üleandja ema mälestuste järgi korraldas tema isa August Mõru 1920. aastal kirjutuslaua kohtaletoomise Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmitud Tartu rahulepingu allakirjutamiseks. Aastatel 1930–1934 oli August Mõru linnapea Karl Luige abi.

Tartu kesklinna ja selle lähimat ümbrust on kujutatud muuseumile üle antud 1950. ja 1960. aastate fotodel ja negatiividel (TMF 1470: 1–15, joonis 5). Fotodega kaasneb tänuväärne taustainfo nende autori, kauaaegse Eesti Põllumajanduse Akadeemia (tänapäeval Eesti Maaülikool) professori Aleksander Maastiku mälestustest selle perioodi Tartust.

Märkimist väärivad ka poliitiliselt aktiivse Tartu linnakodaniku Karl Luki

³ Tamara Miljutina esivanemad olid Eestis elanud juba ammu. Vaarisa Stefan ja ta viis poega olid õigeusu preestrid. Neist üks, Nikolai Stepanovitš, oli Tamara Miljutina vanaisa. 1919. aasta hakul mõrvasid Tartust taganevad punased Krediidikassa keldris tema ja teised pantvangid, sealhulgas piiskop Platoni. Rutt Hinrikus. Tamara Miljutina «Inimesed minu elus». – Eesti Päevaleht 2010, 22. oktoober.

JOONIS 6. Tartu linnavolikogu, valitud aastateks 1930–1934. Esireas vasakult 3. Ants Piip, 5. Oskar Rütli ja 6. Karl Luik. 1934. Foto: Armin Lomp. TMF 1477: 7.

(1887–1970) elu ja tegevusega seotud fotod (TMF 1477: 1–20) aastatest 1920–1957. Trükitööline Karl Lukk oli kergejõustiklane ja sporditegelane, Eesti Asutava Kogu liige ning kuulus Tartu linna volikokku (joonis 6). Pildid jõudsid muuseumisse Karl Luki tütre Liia Loskiti kaudu.

Tartu uue laululava ja lauluväljaku ehitamist aastatel 1985–1991 kujutavad fotod (TMF 1472: 1–40) annetas muuseumile SA Tähtvere Puhkepark juhataja Marti Viilu. Renoveeritud ja uue laulukaarega lauluväljak avati 1994. aasta juunis.

Arhiivimaterjalide kogu

Juhan Liivi vennapojale, koolmeister Arnold Liivile (1890–1973) kuulunud dokumendid, aukirjad (TM 3464: 1–18) ja fotod (TMF 1469: 1–2) annetas muuseumile Arnold Liivi tütar Ildike Jaagosild. Dokumendid pärinevad ajast, mil perekond elas Tartus (1955–1973). Varasema perioodi dokumendid on antud SA-le Virumaa Muuseumid ja Liivi muuseumile.

Arhiivimaterjalide kogusse lisandus nummerdatud (nr 148) ja Jaan Tõnissoni autogrammiga vääristatud raamat «Jaan Tõnisson töös ja võitluses» (Tartu, 1938; TM 3498 Ar). Raamat kuulus selle üleandja Tõnis-Ivar Abilise isa le Bernhard Abilisele, kes töötas kahe maailmasõja vahelisel ajal Antsla pangas ametnikuna. Nõukogude vägede sissetulekul 1944. aasta augustis õnnestus

Bernhard Abilisel päästa raamat panga põlengust. Raamatul on kunstnikutööna valminud punased nahkkaaned.

Suur tänu annetajatele, kelle abiga on muuseumisse kogunenud väga eripalgeline materjal. Linnamuuseumi kogudega saab tutvuda andmebaasi vahendusel internetiaadressil www.muis.ee. Muuseumide infosüsteemi on tervikuna sisestatud kunsti-, audiovisuaalse materjali, numismaatika- ja ajalooline kogu ning osaliselt arhiivimaterjalide kogu (60%). Linnamuuseumi mahukaimad kogud on fotokogu (22 061 museaali) ja arheoloogiakogu (55 679 museaali), mõlemas ootab infosüsteemi sisestamist veel umbes 47% museaalidest.

Acquisitions of the Tartu City Museum in 2013–2014

Summary

Collection work at the Tartu City Museum is based on the collections policy. The content of the material collected annually is largely determined by the topics studied by researchers as well as exhibitions curated by them. However, the years 2013 and 2014 are primarily characterised by the supplementation of collections, above all, thanks to donators.

During this period the collections of the museum increased by 13,179 museals, so that by the end of 2014 the number of museum objects in the collections amounted to 159,498 items.

Increase has been the biggest in the archaeology collection, as in 2013 the museum, owing to some extra financing, was able to accession archaeological finds on the basis of table transfers, which enabled us to quickly copy the existing electronic lists of finds into the Museums Information System (MuIS) and draw up receiving acts therein.

The photographic and historical (artefact) collections were supplemented by materials concerned with song festivals. Ants Nilson's negatives continued to be accessioned, due to which the photographic collection increased by 1340 photos.

As the Tartumaa Museum was closed down in 2013, the collections of the Tartu City Museum were supplemented by 364 museum objects. Objects from the branch of the Tartumaa Museum – the actor Leopold Hansen's Home Museum – as part of early theatrical life in Estonia were handed over to the Tartu City Museum.

Those interested in the collections of the Tartu City Museum can study them by means of the Estonian museums public portal at www.muis.ee. The Museums Information System includes complete art, audio-visual, historical (artefact), and numismatics collections, as well as part (60%) of the collection of archival materials. The most copious collections at the Tartu City Museum are the photographic collection (49,482 museals) and the archaeology collection (55,679 museals); nearly half of the material in them still needs to be introduced into the information system.